

ده نسخه خطی نفیس

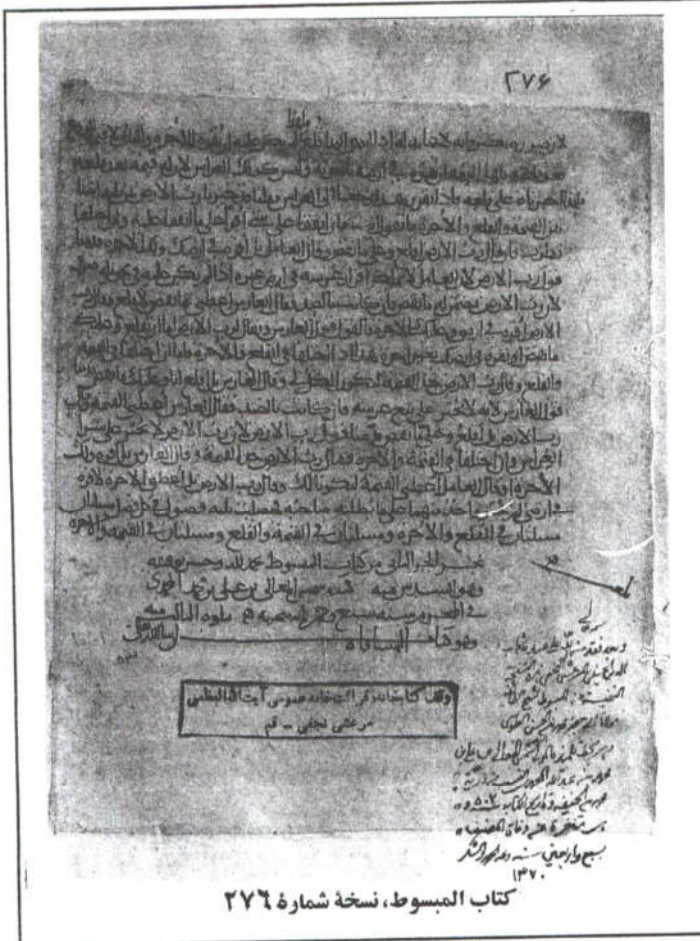
سید محمود مرعشی نجفی

۲۷×۲۰ سانتیمتر دارد و جلد آن از چرم قهوه‌ای رنگ تهیه شده است. این نسخه از نظر قدمت کتابت فوق‌العاده اهمیت دارد و ظاهراً قدیمترین نسخه موجود است. دستخط مرحوم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در پایان جزء دوم آمده است؛ بدین شرح: و بعد فقد من الله علی عبده شهاب‌الدین الحسینی المرعشی النجفی هذه النسخة النفیسة من المبسوط لشیخ الطائفة مولانا ابی جعفر محمدبن الحسن الطوسی و هی بخط تلمیذه المولی السید شمس المعالی بن علی بن محمدبن

در کتابخانه بزرگ آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) نسخه‌های خطی نفیس و کهن فراوان از سده پنجم قمری به بعد وجود دارد که از اهمیت ویژه برخوردارند. در شماره‌های پیشین به معرفی چند نسخه از آنها پرداختیم، و اینک نیز ده نسخه دیگر را - که از کتب مشهور شیعه و در سده ششم قمری کتابت شده است - به شرح ذیل معرفی می‌کنیم:

۱. المبسوط فی الفقه، به زبان عربی، تألیف شیخ محمدبن حسن بن علی طوسی، متوفی ۴۶۰ ق. این کتاب از کتب فقهی بسیار معروف شیعه است. چون که مورد استفاده علما و دانشمندان در هر عصر بوده، نسخه‌های فراوانی از آن در دست است. این کتاب برای اولین بار در سال ۱۲۷۰ ق در قطع رحلی و به خط محمدعلی خوانساری و تصحیح حاج میرزا مسیح تهرانی چاپ و منتشر گردید و آن‌گاه برای دومین بار در هشت جلد به همت انتشارات مرتضوی در قطع وزیری در تهران چاپ و منتشر شد. مؤلف در این کتاب سعی کرده است فروع فقهی را - که مخالفان متعرض شده‌اند - بیان کند. نسخه حاضر شامل نیمی از جزء دوم و قسمتی از جزء سوم کتاب است که از کتاب وکالت آغاز و به کتاب نکاح پایان می‌پذیرد. آغاز نسخه: «بعلمه و من قال لایحکم بعلمه لایمکن الوکیل من ذلک و لم یحکم له بالوکالة حتی یقیم البیتة.» انجام: «والثانی انه مستحب و لیس بمحذور، اذا دخل.»

این نسخه به خط نسخ شمس المعالی بن علی بن محمدالمحمدی شاگرد مؤلف در محرم سال ۵۰۷ ق کتابت شده و در حاشیه علامت تصحیح دارد. نسخه کمی رطوبت دیده و متن و حاشیه شده است. ۲۲۷ برگ ۲۵ سطری در اندازه

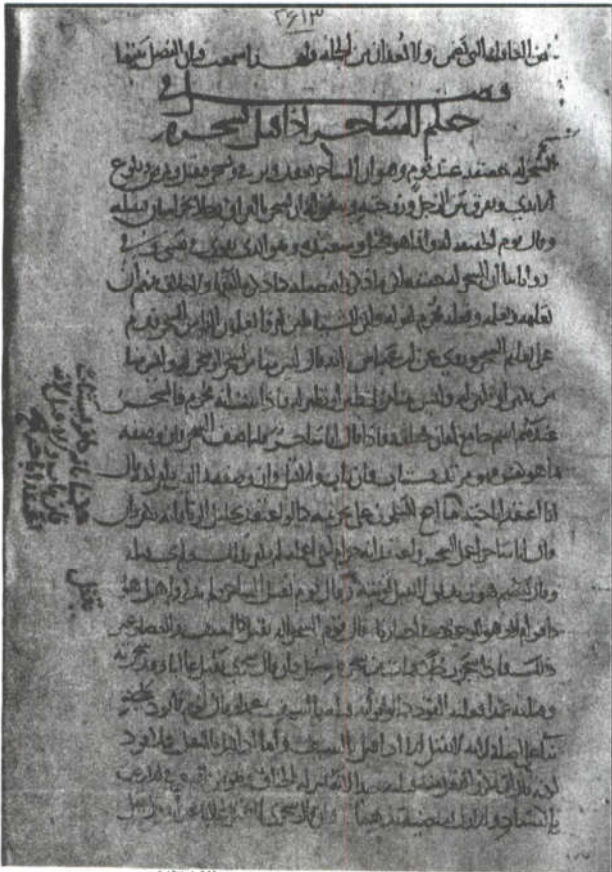

کتاب المبسوط، نسخه شماره ۲۷۶

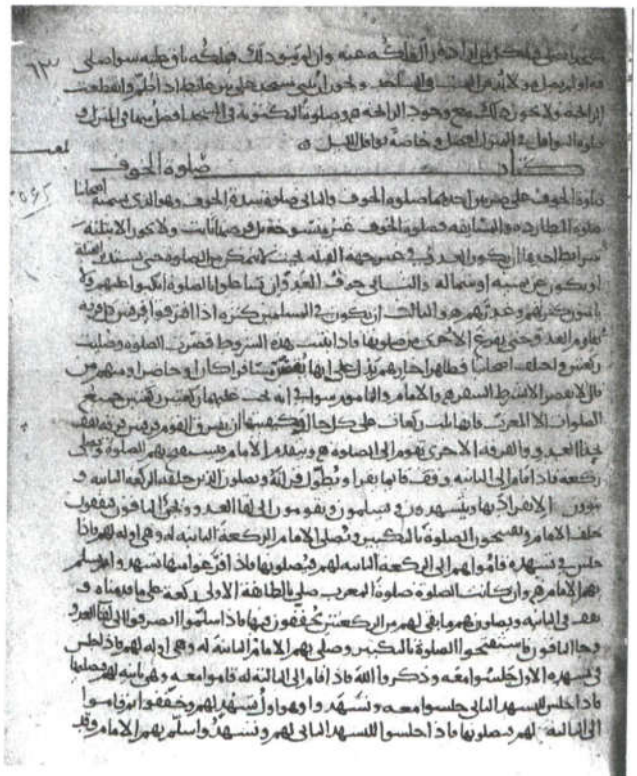
عبدالمحمدی التاسب من ذریة محمد بن الحنفیة، و تاریخ الكتابة سنة ۵۰۷ و هی متأخرة عن وفاة المصنف بسبع و اربعین سنة و لله الحمد و الشکر. ۱۳۷۰ق. این نسخه به شماره ۲۷۶ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

۲. المبسوط فی الفقه، نسخه بسیار کهن و قدیمی است که در سده ششم قمری کتابت شده است. عنوانها مشکى و درشت تر از متن است و در حاشیه علامت تصحیح دارد. این نسخه در تملک شیخ احمد احسائی بوده و مهر بیضی و امضای وی در پشت برگ اول نسخه آمده است. پس از او در تملک فرزند شیخ احمد به نام علی بوده است. دارای دو یست برگ ۲۵ سطری در اندازه ۱۹×۱۵ سانتیمتر است. جلد آن از چرم قهوه‌ای رنگ ساخته شده است. این نسخه به شماره ۲۵۶۲ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

عنوانهای نسخه، مشکى درشت و برگها کمی فرسوده شده است. این نسخه از کتاب طهارت آغاز، و به کتاب السلم پایان می پذیرد. آغاز: «کثروا به کتیبهم من مسائل الفروع و لافروع من ذلك الاوله مدخل فی اصولنا و مخرج علی مذهبنا.» انجام: «و كذلك دوده و كذلك بیع النحل اذا راها و اجتمعت.»

کتاب المبسوط، نسخه شماره ۲۶۱۳

کتاب المبسوط، نسخه شماره ۲۵۶۲

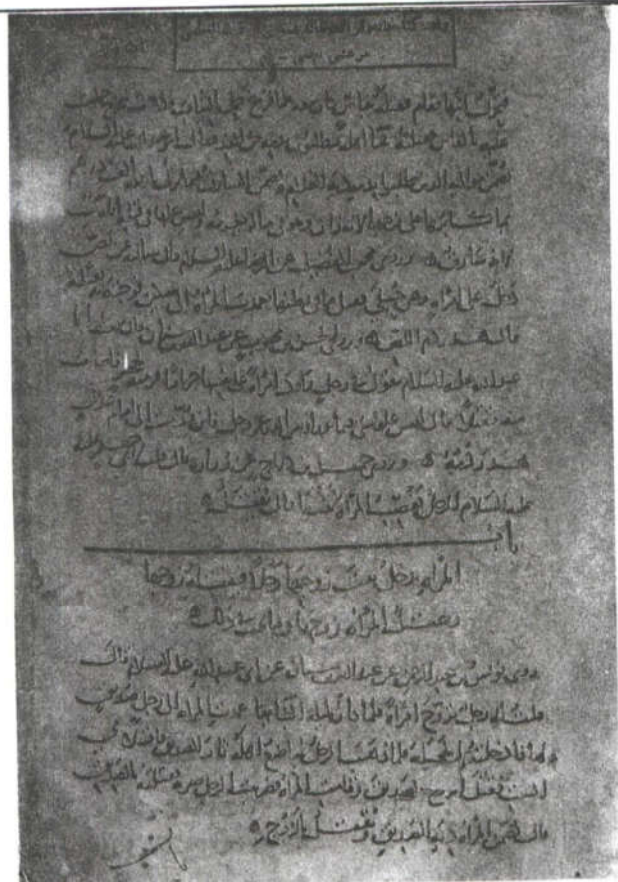
۲۳ برگ از آغاز نسخه نو نویسی شده است. این نسخه به مرور ایام در تملک تعدادی از علما قرار گرفته است. دارای ۲۸۳ برگ ۲۱ سطری در اندازه ۲۵×۱۷ سانتیمتر است. جلد آن چرمی و به رنگ قرمز است. این نسخه نفیس نیز به شماره ۲۶۱۳ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

۴. کتاب من لایحضره الفقیه، به زبان عربی، تألیف شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه قمی، متوفی ۳۸۱ق. مؤلف بیش از سیصد کتاب دارد. این کتاب از کتب چهارگانه حدیثی شیعه است و شامل چهاربخش و ۶۳۶ و یا ۶۶۶ باب و تعداد ۵۹۹۸ حدیث است. این کتاب اولین بار در بمبئی و آن گاه به سال ۱۳۲۵ق در تهران و سپس دوبار در نجف اشرف و چندین بار در ایران چاپ شده است.

۳. المبسوط فی الفقه، این نسخه نیز بسیار کهن و نفیس و در سده ششم قمری کتابت شده است. از کتاب الخراج آغاز، و به کتاب البینات پایان می پذیرد. انجام: «ان شهدت بانها فی ملک المدعی اشتراها من عمرو.»

این جانب بیش از ۳۵ سال است که با نسخه‌های خطی آشنایی دارم. در این مدت از کتب اربعه کهن و قدیمی شاید تعداد ده نسخه بیشتر ندیده‌ام. نمی‌دانم چگونه است که از کتب فقهی و حدیثی دیگر، نسخه‌های فراوانی از سده ششم قمری به بعد در کتابخانه‌های مختلف وجود دارد، لیکن نسخه‌های کتب اربعه بیش از انگشتان دست نیست. در این کتابخانه تنها دو نسخه خطی وجود دارد: یکی همین نسخه و دیگری پس از این می‌آید. یک جزء از استبصار در نجف اشرف و یک جزء کافی در مشهد مقدس و نیز یک جلد دیگر کافی در کتابخانه مجلس و یک جلد تهذیب در شهرستان دزفول و یک جلد دیگر تهذیب نزد مرحوم علامه طباطبائی بوده که همگی در سده هفتم قمری کتابت شده است. غیر از اینها نسخه‌ای قدیمی از کتب اربعه در جایی ندیده‌ام. با آن که از کتب معروف شیعی است و در مراکز علمی گذشته تدریس می‌شده، نسخه‌های قدیمی آن، قبل از سده نهم قمری وجود ندارد. علامه مجلسی (ره) نیز به این مطلب توجه داشته است، لذا دستور داده تا صدها نسخه از کتب اربعه را تکثیر کرده و در محضر وی آنها را قرائت و تصحیح کنند. به هر حال، این نسخه و نسخه بعدی بسیار کهن و نفیس و در سده ششم قمری کتابت شده است و فوق العاده اهمیت دارد. با کتاب القضا و الحدود آغاز می‌شود و به باب معرفة الکبائر ختم می‌گردد که جزء سوم کتاب به این باب اختصاص دارد. این کتاب به خط نسخ نوشته

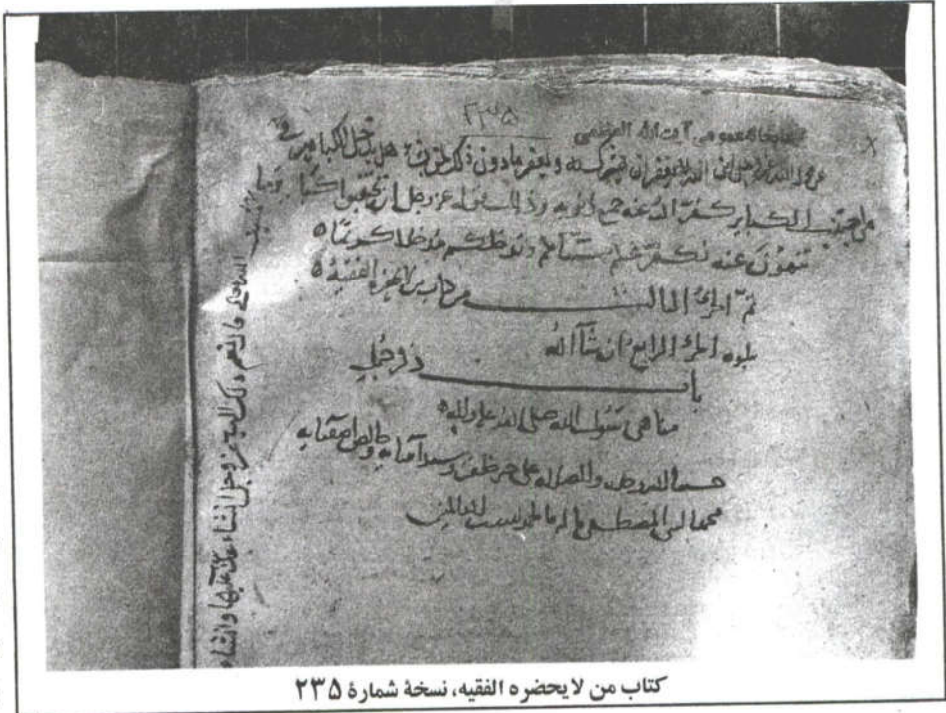

کتاب من لایحضره الفقیه، نسخه شماره ۲۱۵۱

شده و عنوانهای آن درشت‌تر از متن است. هشت برگ اول نونویس شده و بنابر نوشته پدر بزرگوارم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) این هشت برگ خط مرحوم آیت‌الله آخوند ملا حبیب‌الله کاشانی است که نسخه در تملک ایشان بوده است.

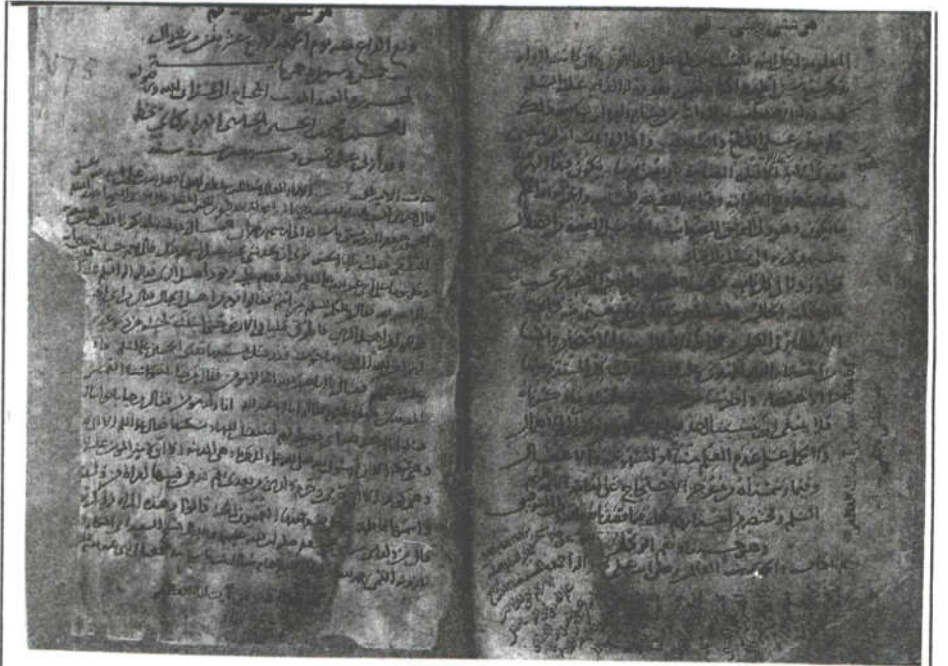
۱۴۸ برگ هیجده سطری در اندازه ۱۵×۲۴ سانتیمتر دارد. این نسخه بسیار ارزشمند به شماره ۲۳۵ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

۵. من لایحضره الفقیه، این نسخه همچون نسخه قبل است که در سده ششم قمری کتابت شده و فوق العاده اهمیت دارد و جزء چهارم کتاب را شامل می‌شود. خط از همان کاتب و عنوانها با خط مشکی درشت است. نسخه تصحیح شده و چند برگ از پایان کتاب نونویس شده است. جلد آن از چرم قرمز است. موریانه برگها را خورده و کتاب فرسوده شده است. دارای ۱۶۸ برگ نوزده

کتاب من لایحضره الفقیه، نسخه شماره ۲۳۵

سطری در اندازه ۲۴×۱۶ سانتیمتر است. این نسخه و نسخه قبلی را این جانب در دو مرحله از شهرستان کاشان، حدود ۲۵ سال قبل، برای کتابخانه خریداری کردم و هم اکنون به شماره ۲۱۵۱ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

کتاب الارشاد، نسخه شماره ۱۱۲۴

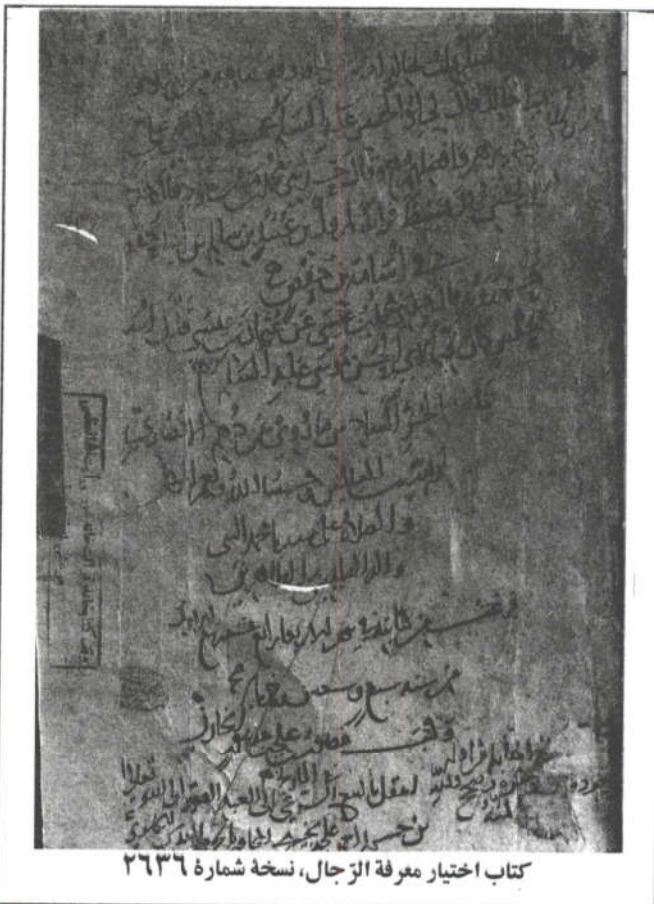
تألیف شیخ الطائفه ابو جعفر محمد بن حسن بن علی طوسی بغدادی، متوفی ۴۶۰ ق. بنابر نقل ابن شهر آشوب در کتاب معالم العلماء، شیخ طوسی اغلاط زیادی را که در رجال کشی به نام معرفة الناقلین وجود داشته، دسته بندی و تصحیح و مرتب و تهذیب کرده است. بنابر نقل صاحب الذریعه در جلد اول، ص ۳۶۵، این کتاب را شیخ در ۲۶ صفر ۶۵۶ ق بر شاگردان خود املا نموده، و بعد به نام رجال کشی معروف شده است. سید رضی الدین علی بن طاووس در کتاب فرج المهموم از نسخه اصل به خط مبارک شیخ طوسی می گوید: این کتاب، مختصر کتاب رجال ابی عمرو و محمد بن عمر بن عبدالعزیز کشی است که وی اختیار کرده است.

این نسخه قدیمترین نسخه موجود است که به خط نسخ منصور بن علی بن منصور الخازن در روز چهارشنبه، چهاردهم ربیع الاول ۵۷۷ ق نوشته

۶. الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، تألیف شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان حارثی بغدادی، متوفی ۴۱۳ ق. این کتاب شامل تاریخ ائمه دوازده گانه شیعه و معجزات و اخبار و ولادت و وفات و خواص اصحاب و... است. و از کتابهای بسیار مفید و مورد توجه است.

آغاز: «فلم یتناکروه و هذا ایضاً ظاهر فی النص علیه بالامامة و الاستخلاف له فی المقام.» این نسخه در حال حاضر قدیمترین نسخه موجود است که در روز جمعه، چهاردهم شوال ۵۶۵ ق به خط نسخ حسن بن محمد بن حسین جاسبی هرازگانی در ۷۵ سالگی نوشته شده است. هرازگان جاسب از روستاهای سردسیر میان کاشان و قم است. عنوانها مشکلی درشت، و نسخه تصحیح شده است و کاتب در صفحه پایان می نویسد که کتاب را با نسخه سید فضل الله راوندی مقابله کرده و این کار را در روز یکشنبه سی ام ربیع الاول ۵۶۶ ق به پایان برده است. برگه کمی فرسوده شده است. جلد آن از چرم قرمز ضربی است. ۲۳۰ برگ بیست سطری در اندازه ۱۹×۱۲ سانتیمتر دارد. این نسخه ارزشمند به شماره ۱۱۴۴ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

۷. اختیار معرفة الرجال، معروف به: رجال کشی، به زبان عربی،

کتاب اختیار معرفة الرجال، نسخه شماره ۲۶۳۶

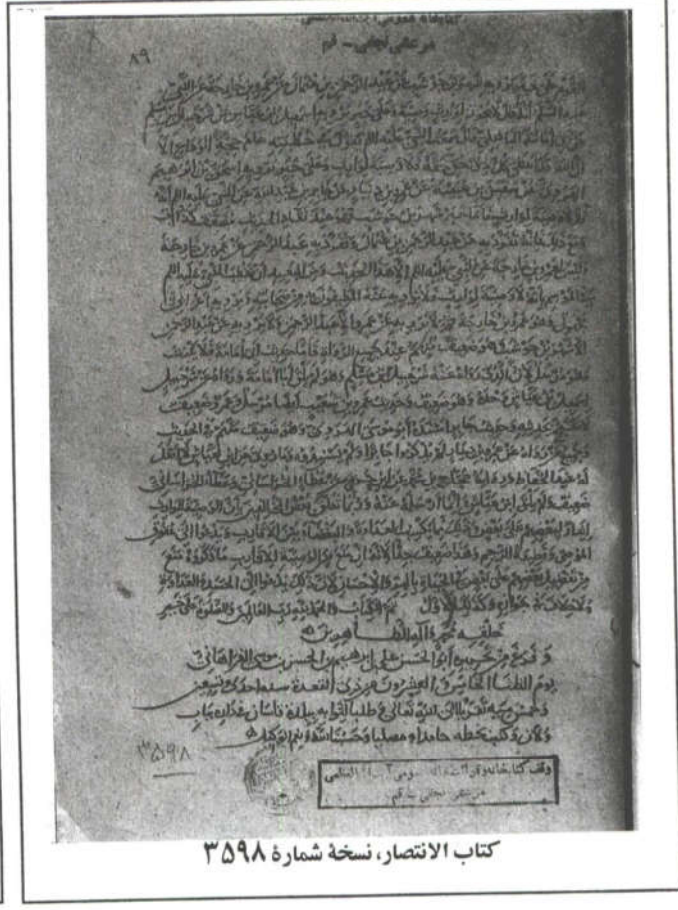
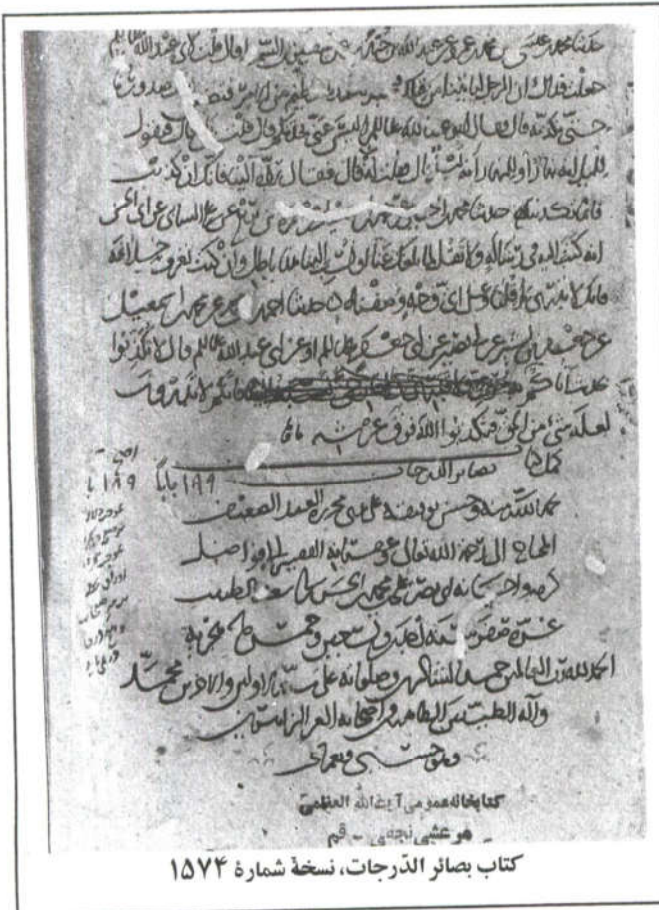
ابواب فقه است. نخستین بار با مجموعه الجوامع الفقهية در سال ۱۲۷۶ ق در قطع رحلی چاپ و نیز در سال ۱۳۱۵ ق جدا گانه به چاپ رسیده و اخیراً هم در قطع وزیری چاپ شده است. این نسخه بسیار نفیس و کهن قدیمترین نسخه موجود است که با خط نسخ ابوالحسن علی بن ابراهیم بن حسن بن موسی الفراهانی در روز سه شنبه ۲۵ ذی القعدة ۵۹۱ ق در شهر کاشان در محله باب ولان کتابت شده است. بر فراز صفحه اول، گل و بوته رنگین و بسم الله با خط کوفی معقلی نوشته شده است. در پشت برگ آغاز نیز نام کتاب در یک کادر به خط کوفی زیبا و طلاکاری آمده است. این نسخه نفیس را در سفری که حدود بیست سال قبل به کاشان داشتم از آن دیار با چند نسخه خطی دیگر برای کتابخانه خریداری کردم.

این کتاب دارای ۸۹ برگ ۲۹ سطری در اندازه ۲۵×۱۹ سانتیمتر است و به شماره ۳۵۹۸ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

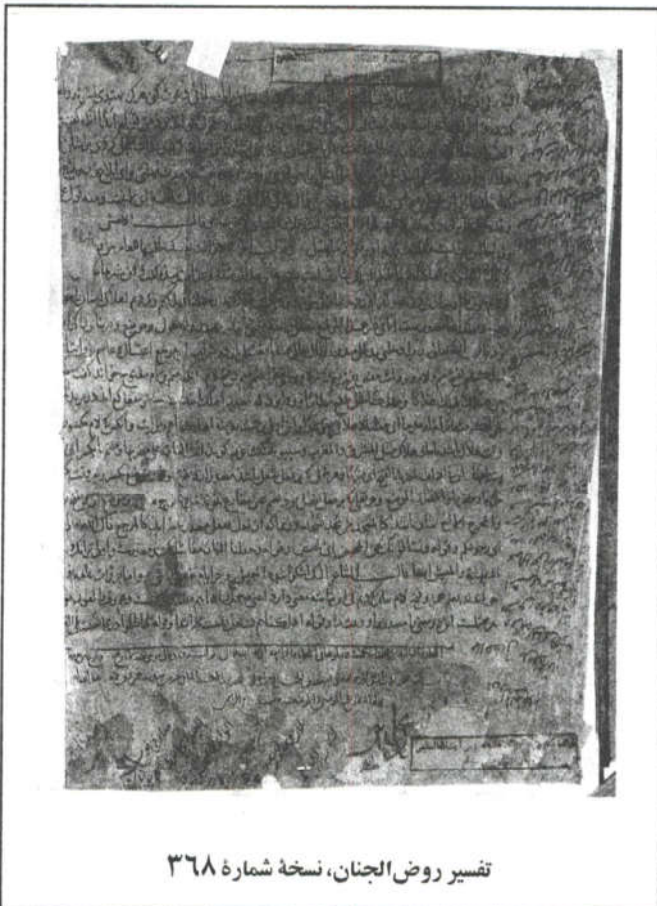
۹. بصائر الدرجات در حدیث و به زبان عربی، تألیف ابوجعفر محمد بن حسن بن فروخ صفار قمی متوفی ۲۹۰ ق. نجاشی و شیخ طوسی می گویند که از صفار، محمد بن یحیی عطار،

شده و مقابله و تصحیح گردیده و در حاشیه کتاب چنین آمده است: «بلغ المقابلة بقراءة السيد نجم الدين محمد بن ابی هاشم دام توفيقه، كتبه يحيى بن الحسن بن بطريق.» و نیز تملکهای بسیاری در چند برگ قبل از آغاز کتاب دارد که برخی از آنها بدین قرار است: سالم بن عبدالله بن عمر بن سالم بن عبدالله الحسينی، به تاریخ رجب ۵۹۹ ق؛ احمد بن فهد؛ علی بن محمد بن جبلة بن بابويه المجاور بالحائر؛ علی بن احمد بن سلیمان، به تاریخ صفر ۶۵۶ ق؛ علی بن حسن بن محمد العجمی الحائری، به تاریخ ۷۲۴ ق. این نسخه بسیار کهن و نفیس در ۲۰۹ برگ در سطور مختلف کتابت شده و اندازه برگها ۲۳×۱۶ سانتیمتر است. جلد آن چرمی و به رنگ قهوه‌ای است. این نسخه را این جانب، حدود ۲۵ سال قبل، از مرحوم آقای حاج حسین مصطفوی برای کتابخانه خریداری کردم. هم اکنون به شماره ۲۶۳۶ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

۸. الانتصار، به زبان عربی، تألیف سید مرتضی علی بن حسین موسوی، متوفی ۴۳۶ ق. این کتاب را سید برای امیر، وزیر عمیدالدین تألیف کرده و در آن فروع فقهی را - که شیعه در آنها با سایر مذاهب اسلامی اختلاف دارد - بیان کرده و شامل تمامی

موجود از آیه: «لا یسمعون بها اولئک کالانعام بل هم اضل.» (سوره اعراف) شروع و به آیه: «وربک الغفور ذو رحمة.» (سوره کهف) پایان می پذیرد. این نسخه بسیار نفیس به خط نسخ ابوسعید بن حسین کاتب بیهقی در روز یکشنبه، دوازده صفر ۹۵۹ ق کتابت شده است. آیات با ثلث مشکئی درشت، حاشیه های مختصر با امضای عبدالعالی است. در برگ آخر تملک اسحاق بن عبدالملک واعظ در سال ۷۷۳ ق دیده می شود. دارای ۴۱۴ برگ ۲۵ سطری در اندازه ۲۹×۳۷ سانتیمتر است. این نسخه بسیار نفیس و کهن را این جانب، حدود ۳۰ سال قبل، در یکی از سفرها از شهرستان قزوین برای کتابخانه خریداری کرده ام و هم اکنون به شماره ۳۶۸ در گنجینه کتابهای خطی موجود است.

تفسیر روض الجنان، نسخه شماره ۳۶۸

و محمد بن حسن ولید به غیر از کتاب بصائر الدرجات از آثار دیگر وی روایت کرده اند. و خود او نیز از حضرت امام عسکری (ع) روایت می کند. در نسخه های موجود این کتاب طبق گفته الذریعه اختلافاتی دیده می شود. نسخه حاضر در ده جزء و شامل ۱۸۹ باب است، لیکن بعضی نسخه ها دارای ۱۷۰ باب است. این کتاب نخستین بار در سال ۱۲۸۵ ق با کتاب نفس الرحمن فی فضائل سیدنا سلمان تألیف مرحوم حاج میرزا حسین نوری طبرسی صاحب مستدرک الوسائل در تهران چاپ شده است. آن گاه مرحوم حجت الاسلام حاج میرزا آقا باغمشه ای تبریزی آن را در قطع وزیری به چاپ رساند و سرانجام با تحقیق و تصحیح بیشتر در قطع وزیری در قم چاپ شد. این نسخه قدیمترین نسخه موجود است که به خط نسخ ابی نصر علی بن محمد بن حسن بن ابی سعد طبیب در اول صفر ۵۹۱ ق کتابت شده است. عنوانها مشکئی، و در حاشیه شماره ابواب با شنگرف نوشته شده است. نسخه مقابله و تصحیح شده و بعضی عبارتها را به فارسی ترجمه کرده اند. بر پشت برگ آغاز کتاب تملک عزالدین ابونصر بن محمود بن ابی نصر در ماه صفر ۷۳۰ ق، و نیز تملک مولی محمد علم الهدی فرزند فیض کاشانی به سال ۱۰۸۵ ق، آمده است. همچنین تملک محمد بهاء الدین واعظ بن جمال الدین محمد کاشانی و نیز سید محمدرضوی کاشانی. متأسفانه موریا نه نسخه را کمی خورده و فرسوده شده است. ۲۰۳ برگ نوزده سطری در اندازه ۱۷×۲۵ سانتیمتر دارد. این نسخه بسیار نفیس و ارزشمند را این جانب بیش از بیست سال قبل با تعداد دیگری از نسخه های خطی در زمستان بسیار سرد از شهرستان بابل برای کتابخانه خریداری کرده ام و تمامی آنها جزء کتب مرحوم شیخ یعقوب بن مقیم درزی بارفروشی در سال ۱۲۵۴ ق بوده است. و هم اکنون در گنجینه کتابخانه به شماره ۱۵۷۴ موجود است.

۱۰. روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، به زبان فارسی، تألیف جمال الدین ابی الفتوح حسین بن علی بن محمد بن احمد بن حسین خزاعی نیشابوری رازی، استاد شیخ منتجب الدین رازی مؤلف الفهرست. وی در جوار حضرت عبدالعظیم حسنی در شهر ری مدفون است. این عالم جلیل از دانشمندان مشهور شیعی سده ششم قمری است. در این تفسیر وی پس از ذکر آیات و تفسیر آن به جنبه های ادبی و اقوال سایر مفسران و آنچه از روایات استفاده می شود و نیز مباحث تاریخی آن می پردازند. نسخه